

Zryczałtowane odszkodowanie za naruszenie majątkowych praw autorskich w kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23.06.2015 r. (sygn. SK 32/14)

JEL classification: K13

Słowa kluczowe: prawo autorskie, odszkodowanie, Trybunał Konstytucyjny, odszkodowanie ryczałtowe, SK 32/14

Keywords: copyright law, compensation, Constitutional Tribunal, flat rate compensation, SK 32/14

Abstrakt: Artykuł odpowiada na pytanie, czy konieczne jest uchycenie przepisu stanowiącego podstawę roszczenia o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia jako formy zryczałtowanego odszkodowania za naruszenie majątkowych praw autorskich, w kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego (sygn. SK 32/14).

Flat rate compensation for copyright infringement in the context of the Constitutional Tribunal's judgment of 23 June 2015 (file no. SK 32/14)

Abstract: The article answers the question of whether there is any need to repeal the regulation which forms the basis of the claim for payment of the amount of respective remuneration as a form of flat rate compensation for copyright infringement in the context of the judgment of the Constitutional Tribunal (Trybunał Konstytucyjny) (file no. SK 32/14).

Wstęp

W wyroku z dnia 23.06.2015 r.¹, wydanym na skutek skargi konstytucyjnej, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a.² w zakresie, w jakim uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa w sposób zawiniony, naprawienia wyrządzonej szkody poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³. Wyrok zapadł przy aprobowaniu skargę stanowisku Rzecznika Praw Obywatelskich i przeciwnych skardze stanowiskach Prokuratora Generalnego i Sejmu.

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, ze względu na zakres rozpoznawanej skargi konstytucyjnej, nie odnosi się zatem do tej części badanego przepisu, która pozwala na zasądzenie dwukrotności stosownego wynagrodzenia w przypadku niezawinionych naruszeń majątkowych praw autorskich. Uzasadnione jest jednak pytanie, czy powyższy wyrok Trybunału nie powinien doprowadzić do nowelizacji art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. również w tej drugiej części, przez wyeliminowanie możliwości zasądzenia jakiegokolwiek wielokrotności stosownego wynagrodzenia, a nie tylko w przypadku jego trzykrotności. Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga w pierwszej kolejności analizy istoty i celu roszczenia o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia. Następnie konieczne jest ustalenie, czy roszczenie o zasądzenie dwukrotności stosownego wynagrodzenia przejawia istotne odmienności w porównaniu z roszczeniem o zasądzenie trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które uzasadnią twierdzenie o jego zgodności z Konstytucją RP. W rozważaniach tych należy mieć na uwadze najnowsze, przywołane wyżej orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego (uzasadnienie tego orzeczenia nie jest znane w chwili pisania niniejszego artykułu).

Charakterystyka roszczenia o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia

Roszczenie o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia, które w istocie stanowi formę zryczałtowanego odszkodowania, jest charakterystyczne dla czynów niedozwolonych z obszaru prawa własności intelektualnej⁴. Stanowi ono

¹ Sygnatura: SK 32/14.

² Ustawa z dnia 4.02.1994 o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.), dalej p.a.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.); dalej Konstytucja RP.

⁴ Konstrukcję odszkodowania ryczałtowego statuuje również np. art. 58 ust. 1 ustawy z dnia 12.06.2003 r. — Prawo pocztowe (Dz.U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1159 ze zm.), art. 105 ust. 1 ustawy z dnia 16.07.2004 r. — Prawo telekomunikacyjne (tekst jedn. Dz.U. 2014 r., poz. 243), art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. — Prawo przewozowe (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 1173).

alternatywę dla roszczenia o zapłatę odszkodowania na zasadach ogólnych za naruszenie praw na dobrach niematerialnych. Dla uprawnionego jest to znaczące ułatwienie w procesie sądowym zmierzającym do ochrony takich praw. Konstrukcja zryczałtowanego odszkodowania została bowiem wprowadzona do porządku prawnego z tej przyczyny, że w praktyce naruszenia praw własności intelektualnej stosunkowo rzadko powodują taką szkodę majątkową, którą można jednoznacznie wykazać zgodnie z regułami postępowania dowodowego obowiązującymi w postępowaniu cywilnym⁵. Jednocześnie jednak okoliczność ta nie może stanowić podstawy pozwalającej na uchylenie się naruszcyciela od odpowiedzialności odszkodowawczej. Brak szczególnego rozwiązania prawnego w postaci zryczałtowanych odszkodowań sprzyjałby zatem działaniom polegającym na bezumownym korzystaniu z praw na dobrach niematerialnych, doprowadzając często do wzbogacania się naruszcycieli, którzy łatwo mogliby uniknąć odpowiedzialności odszkodowawczej za naruszenie chronionych praw. Oczywiście, wykazanie wysokości należnej opłaty licencyjnej w wielu przypadkach może być równie trudne, jak wykazanie szkody na zasadach ogólnych. Dotyczy to zwłaszcza tych sytuacji, w których poszkodowany nie zajmuje się zawodowo komercjalizacją przysługujących mu praw. Nawet w takich przypadkach udowodnienie wysokości stosownego wynagrodzenia jest prostsze niż wykazanie wysokości rzeczywiście doznanej szkody majątkowej, ponieważ możliwe jest posłużenie się w tym celu opinią biegłego rzeczoznawcy majątkowego. W wielu sprawach, w których udowodnienie wysokości stosownego wynagrodzenia nie stanowi istotnego problemu (np. w licznych procesach z powództwa organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi o odszkodowanie za bezumowne korzystanie z chronionych utworów, w których wysokość tę określa się na podstawie tabel wynagrodzeń), omawiane rozwiązanie przyczynia się też do uproszczenia postępowania sądowego, korzystnie wpływając na jego szybkość⁶. Wszystkie te okoliczności przyczyniły się do powszechnego stosowania roszczenia o zapłatę dwukrotności lub trzykrotności stosownego wynagrodzenia w sprawach o naruszenie majątkowych praw autorskich.

Co istotne, są to jednak odszkodowania za nienależyte wykonanie zobowiązania, a nie — jak w przypadku ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych — odszkodowanie za realizację czynu niedozwolonego.

⁵ W praktyce w tego typu sprawach potencjalnie często mogą zaistnieć sytuacje uzasadniające zastosowanie przez sąd art. 322 k.p.c. (jednocześnie jednak sądy stosują ten przepis niezwykle rzadko). Por. B. Gadek, *Szkoda wyrządzona czynem nieuczciwej konkurencji. Zagadnienia wybrane*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora A. Szpunara*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004, s. 647–654; U. Promińska, [w:] *Własność przemysłowa*, red. E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska-Kozłowska, Warszawa 2014, s. 532–533.

⁶ Na szybkość postępowania sądowego i wzmocnienie ochrony interesów uprawnionego jako główne przesłanki uzasadniające wprowadzenie do porządku prawnego konstrukcji zryczałtowanego odszkodowania zwraca uwagę P. Bogdalski (*Środki ochrony majątkowych praw autorskich oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków 2003, s. 118–119).

Konstrukcja prawna ryczałtowego odszkodowania stwarza jednak również ryzyko nieuzasadnionego wzbogacenia się uprawnionego kosztem naruszcyciela, co stanowi wypaczenie istoty odpowiedzialności odszkodowawczej⁷. Nie można przecież wykluczyć, że zryczałtowane odszkodowanie będzie przewyższało — czasem znacząco — wysokość szkody doznanej przez poszkodowanego. Przepisy dotyczące tej materii powinny zatem ograniczać ryzyko wystąpienia takiej sytuacji. Kluczowe w tym zakresie znaczenie ma zastosowanie właściwego punktu odniesienia, stanowiącego podstawę do obliczenia wysokości zryczałtowanego odszkodowania w realiach konkretnej sprawy.

W regulacjach prawnych z zakresu prawa własności intelektualnej zobiektywizowanym miernikiem stanowiącym podstawę kalkulowania wysokości zryczałtowanego odszkodowania jest kwota stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z naruszonych praw. Powszechnie przyjmuje się, że wynagrodzeniem stosownym jest wynagrodzenie, jakie otrzymałby autor, gdyby osoba, która naruszyła jego prawa majątkowe, zawarła z nim umowę o korzystanie z utworu w zakresie dokonanego naruszenia⁸. W praktyce polega to na ustaleniu wysokości opłaty licencyjnej, jaką normalnie pobrałby uprawniony od naruszcyciela.

Miarkowanie zryczałtowanego odszkodowania na podstawie wysokości stosownego wynagrodzenia znajduje też podstawy w dyrektywie 2004/48/WE⁹. Zgodnie z motywem 26 dyrektywy 2004/48/WE w sprawach, w których wykazanie szkody może być trudne, państwa członkowskie mogą ustanowić alternatywę dla dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych. Alternatywa ta polega na umożliwieniu skalkulowania odszkodowania na podstawie elementów, takich jak opłaty licencyjne, honoraria autorskie lub opłaty, jakie byłyby należne, gdyby naruszający poprosił o zgodę na wykorzystanie wchodzących w grę

⁷ Istota odpowiedzialności odszkodowawczej wyraża się w funkcji kompensacyjnej. Funkcja represyjna ma charakter uboczny i nie zmienia ogólnej zasady, zgodnie z którą wysokość odszkodowania nie powinna przewyższać wyrządzonej szkody (zob. M. Kaliński, *Czynny niedozwolone*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań — część ogólna*, red. A. Olejniczak, t. 6, Warszawa 2014).

⁸ J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 1995, s. 375–376; wyrok Sądu Najwyższego z 29.11.2006, sygn. II CSK 245/06, LEX nr 233063; wyrok Sądu Najwyższego z 15.05.2008, sygn. I CSK 540/07, niepubl.; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 23.06.2008, sygn. II ACa 456/08, Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej 2008, nr 4, poz. 129. Jeszcze na gruncie poprzedniej ustawy o prawie autorskim, która nie przewidywała roszczenia o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia, Sąd Najwyższy stwierdził, że „Osoba dopuszczająca się bezprawia powinna zapłacić co najmniej tyle, ile musiałaby uiścić, gdyby zawarła umowę” (wyrok Sądu Najwyższego z 30.06.1980, sygn. I CR 193/80).

⁹ Dyrektywa 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29.04.2004 w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej (Dz. Urz. UE. L 2004 Nr 157, s. 45); dalej dyrektywa 2004/48/WE.

praw własności intelektualnej. Jednocześnie jednak dyrektywa w przywołanym motywie wyraźnie stanowi, że alternatywna forma uzyskania świadczenia indemnizacyjnego nie może przybrać formy obowiązku zastosowania odszkodowań o charakterze kary. Chodzi jedynie o dopuszczenie rekompensaty opartej na obiektywnym kryterium. Rozwiązanie w postaci możliwości ustanowienia zryczałtowanych form odszkodowania uregulowano w art. 13 ust. 1 lit. b dyrektywy 2004/48/WE.

Określenie wysokości zryczałtowanego odszkodowania przez odniesienie się do obiektywnego kryterium, jakim jest wysokość stosownego wynagrodzenia, jest uzasadnione. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w przypadku naruszenia majątkowych praw autorskich (lub innych praw na dobrach niematerialnych) uprawniony ponosi szkodę równą co najmniej wysokości wynagrodzenia, jakie musiałby uiszczyć naruszyiciel, gdyby zamierzał korzystać z chronionych praw w sposób legalny. Takie rozwiązanie z jednej strony realizuje wymienione na wstępie cele ekonomiki postępowania sądowego i ograniczenia trudności w wykazaniu wysokości szkody po stronie uprawnionego, a z drugiej — zapobiega wzbogaceniu się uprawnionego kosztem majątku naruszyiciela, racjonalizując wysokość zryczałtowanego odszkodowania.

Punkt odniesienia do ustalenia wysokości zryczałtowanego odszkodowania w postaci stosownego wynagrodzenia zastosowano zarówno w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jak i w ustawie — Prawo własności przemysłowej¹⁰. W obu ustawach roszczenie to, chociaż pełni tożsamą funkcję, skonstruowane zostało odmiennie. Jednocześnie w obu przypadkach obecnie stanowi ono alternatywę dla dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych¹¹. W prawie własności przemysłowej odszkodowanie ryczałtowe może być równe wyłącznie sumie pieniężnej odpowiadającej opłacie licencyjnej albo innemu stosownemu wynagrodzeniu za korzystanie z naruszonego prawa¹². W sposób bardziej

¹⁰ Ustawa z dnia 30.06.2000 — Prawo własności przemysłowej (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r., poz. 1410 z późn. zm.); dalej p.w.p.

¹¹ Art. 79 ust. 3 pkt 1 lit. a p.a. wprost stanowi o alternatywie w postaci dochodzenia odszkodowania „na zasadach ogólnych”. Wątpliwości może budzić ustalenie, o jakich zasadach ogólnych jest mowa w tym przepisie. Powszechnie przyjmuje się, że odesłanie do zasad ogólnych oznacza stosowanie art. 361 i nast. k.c., a także art. 415 k.c. (tak m.in. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2013, s. 286; A. Drzewiecki, *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydelko, Warszawa 2014, komentarz do art. 79 p.a.).

Odmienny pogląd, z którym nie można się zgodzić, wyraził W. Machała. Autor ten uznał odpowiedzialność za naruszenie majątkowych praw autorskich za odpowiedzialność absolutną, a odesłanie z art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a uznaje za odesłanie „donikąd” (zob. W. Machała, *Specyfika roszczenia odszkodowawczego z art. 79 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Studia Iuridica” XLVII, 2007).

¹² Zryczałtowaną formę odszkodowania przewidują: art. 287 ust. 1 pkt 2 p.w.p. (w zakresie naruszenia praw z patentu), art. 292 ust. 1 p.w.p. w zw. z art. 287 ust. 1 pkt 2 p.w.p. (w zakresie wzorów przemysłowych, wzorów użytkowych), art. 293 ust. 1 p.w.p. w zw. z art. 287 ust. 1 pkt 2 p.w.p.

rozbudowany uregulowano ryczałtowe odszkodowanie w analizowanym art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. Przepis ten przewiduje możliwość żądania zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości dwukrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu. Natomiast w przypadku naruszenia zawinionego, uprawniony może domagać się zapłaty nawet trzykrotności powyższego wynagrodzenia. Jednocześnie ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie przewiduje możliwości miarkowania wysokości przedmiotowego roszczenia (np. w drodze zasądzenia 1,5- lub 2,5-krotności stosownego wynagrodzenia). Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych pozwala zatem na uzyskanie trzykrotnie wyższego zryczałtowanego odszkodowania niż w przypadku naruszeń praw własności przemysłowej.

Należy w tym miejscu podkreślić, że stosowne wynagrodzenie nie zawsze będzie dokładnie odzwierciedlało opłatę, jaką musiałby uiścić naruszyiciel, zawierając we właściwym czasie umowę licencyjną. Ustalona wysokość stosownego wynagrodzenia może okazać się od niej wyższa, gdyż zgodnie z art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. kalkulacji dokonuje się według stanu na chwilę dochodzenia odszkodowania.

Art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. modyfikuje zatem dwojako ogólne zasady odpowiedzialności odszkodowawczej, co czyni go przepisem szczególnym wobec art. 415 k.c.¹³ Po pierwsze, w zakresie żądania zapłaty dwukrotności stosownego wynagrodzenia obiektywizuje odpowiedzialność, uniezależniając ją od winy sprawcy, i nie wymaga wykazania konkretnej wysokości szkody. Po drugie, w przypadku żądania zapłaty trzykrotności stosownego wynagrodzenia przepis ten również nie wymaga wykazania konkretnej wysokości szkody, wymaga jednak udowodnienia winy sprawcy. Wina, a nie wysokość realnej bądź potencjalnej szkody, jest zatem czynnikiem bezpośrednio kształtującym wysokość zryczałtowanego odszkodowania. Innymi słowy, ta sama szkoda jest rekompensowana inną wysokością odszkodowania, w zależności od zawinienia lub braku winy sprawcy¹⁴.

Co ciekawe, ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych przewidywała roszczenie o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia od samego początku

(w zakresie topografii układów scalonych), art. 296 ust. 1 pkt. 2 p.w.p. (w zakresie naruszenia prawa ochronnego na znak towarowy) oraz art. 302 ust. 1 p.w.p. w zw. z art. 296 ust. 1 pkt 2 p.w.p. (w zakresie oznaczeń geograficznych).

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z 11.08.2011, sygn. I CSK 633/10, OSNC 2012 nr 3, poz. 37, s. 64, Biuletyn Sądu Najwyższego 2011, nr 11.

¹⁴ Jest to bliższe zasadom wymiaru kary w procesie karnym, w którym stopień winy jest czynnikiem determinującym wysokość wymierzonej kary (art. 53 § 1 k.k.), a nie regułem określania wysokości odszkodowania w prawie cywilnym, które co do zasady uzależniają wysokość odszkodowania od rzeczywiście doznanego uszczerbku.

swojego obowiązywania, a zatem jeszcze przed przyjęciem dyrektywy 2004/48/WE (art. 79 ust. 1 pierwotnego brzmienia p.a.)¹⁵.

Podsumowując tę część, art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. stanowi regulację, która modyfikuje ogólne zasady odpowiedzialności odszkodowawczej w obszarze naruszeń majątkowych praw autorskich. Istota tego przepisu sprowadza się do ustanowienia alternatywy dla dochodzenia odszkodowania na zasadach ogólnych, polegającej na możliwości żądania zryczałtowanego odszkodowania, co zwalania uprawnionego z obowiązku wykazania wysokości rzeczywistej szkody. Jest to rozwiązanie uzasadnione, ponieważ w praktyce wykazanie szkody wyrządzonej naruszeniem praw autorskich jest bardzo trudne, często wręcz niemożliwe. Celem tej modyfikacji jest więc ograniczenie przypadków unikania odpowiedzialności przez naruszcycieli praw autorskich i ułatwienie uprawnionym ochrony przysługujących im praw.

Niekonstytucyjność przepisu stanowiącego podstawę roszczenia o zasądzenie trzykrotności stosownego wynagrodzenia

Omówiona wyżej konstrukcja przepisu art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. od początku budziła kontrowersje i spotkała się z krytyką w doktrynie¹⁶. Krytyka zasadniczo odnosiła się nie do samej instytucji zryczałtowanego odszkodowania, ale do sposobu określania jego wysokości na zasadzie wielokrotności stosownego wy-

¹⁵ Pierwotnie możliwość żądania zasądzenia wielokrotności stosownego wynagrodzenia stanowiła alternatywę dla roszczenia o zwrot bezpodstawnie uzyskanych korzyści, które mogło być kumulowane z roszczeniem odszkodowawczym (dochodzonym na zasadach ogólnych). Sytuacja uległa zmianie na skutek nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 9.05.2007 o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 99, poz. 662), która weszła w życie 20.06.2007 r. Istota tej nowelizacji sprowadza się do uczynienia z roszczenia o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia alternatywy dla roszczenia odszkodowawczego dochodzonego na zasadach ogólnych. W konsekwencji obecnie możliwe jest kumulowanie żądania zapłaty wielokrotności wynagrodzenia z żądaniem wydania uzyskanych korzyści, co wcześniej nie było możliwe. Uzasadnienie przywołanej nowelizacji art. 79 p.a. ogranicza się niestety jedynie do wskazania, że przyczyną takiej zmiany jest implementacja przepisów dyrektywy 2004/48/WE.

¹⁶ J. Barta, R. Markiewicz, [w:] *Komentarz do ustawy*, s. 375–376; T. Targosz, A. Tischner, *Dostosowanie polskiego prawa własności intelektualnej do wymogów prawa wspólnotowego. Uwagi na tle projektu z dnia 24 maja 2006 r. ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz zmianie innych ustaw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej”, z. 97, red. A. Matlak, Kraków 2007; A. Tischner, *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych i zabezpieczenie roszczeń z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych*, [w:] *Prawo mediów*, red. J. Barta et al., Warszawa 2008; S. Sołtysiński, A. Nowicka, *Uwagi o projekcie ustawy wdrażającej dyrektywę 2004/48/WE w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2006, z. 4; P. Żerański, *Granica rygoryzmu roszczeń czysto majątkowych w ochronie majątkowych praw autorskich*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 8; krytycznie do przepisu odniósł się również Rzecznik Praw Obywatelskich w swoim stanowisku z dnia 3.09.2012 r. (sygn. pisma RPO-700485-IV-11/ST).

grodzienia. Wątpliwości co do charakteru analizowanej regulacji są dostrzegane również w orzecznictwie, co stanowi refleks zarzutów stawianych w pismach procesowych stron. Sąd Najwyższy nie podzielił jednak w swoich orzeczeniach argumentów krytycznych¹⁷.

Zarzuty kierowane wobec art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. wykorzystane zostały w skardze konstytucyjnej jednego z operatorów sieci kablowych jako argumenty przemawiające za niekonstytucyjnością tej regulacji. Tło faktyczne sprawy stanowił konflikt pomiędzy operatorem sieci kablowej a organizacją zbiorowego zarządzania prawami autorskimi (OZZ). Zgodnie z art. 21 ust. 1 p.a. organizacjom radiowym i telewizyjnym wolno nadawać opublikowane drobne utwory muzyczne, słowne i słowno-muzyczne wyłącznie na podstawie umowy zawartej z organizacją zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, chyba że prawo do nadania utworów zamówionych przez organizację radiową lub telewizyjną przysługuje jej na podstawie odrębnej umowy. W praktyce funkcjonowania takich przedsiębiorców jest to równoznaczne z obowiązkiem zawarcia umowy licencyjnej z właściwą OZZ. W przypadku jej niepodpisania operatorzy narażają się na odpowiedzialność odszkodowawczą z tytułu naruszenia majątkowych praw autorskich. Jednocześnie brakuje przepisów określających jednoznacznie wysokość lub zasady określenia wysokości opłaty licencyjnej właściwej dla umów zawartych na podstawie przywołanego art. 21 ust. 1 p.a. W praktyce jest to źródłem wielu sporów pomiędzy operatorami a OZZ. Podobnie było w przedmiotowej sprawie — operator co do zasady uznawał swój obowiązek ponoszenia ciężaru opłat licencyjnych i regularnie uiszczał je na rzecz OZZ w uznanej przez siebie wysokości, negując jedynie roszczenie OZZ o uregulowanie opłat wyższych od uznanych.

W powyższych okolicznościach OZZ wytoczyła przeciwko operatorowi powództwo o zapłatę trzykrotności kwoty stanowiącej różnicę między sumą opłat określoną według przyjętych przez siebie stawek a sumą opłat uiszczonych dobrowolnie przez operatora. Sąd, zgodnie z żądaniem pozwu, na podstawie art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. zasądził trzykrotność tej kwoty, która po uprawomocnieniu się wyroku została wyegzekwowana przez komornika. W takim stanie faktycznym operator sformułował skargę konstytucyjną, która stała się przedmiotem orzeczenia stwierdzającego niezgodność z Konstytucją RP przepisu umożliwiającego zasądzenie w przypadku naruszenia majątkowych praw autorskich trzykrotności wynagrodzenia, jakie byłoby należne, gdyby naruszyiciel korzystał z naruszonych praw legalnie.

W skardze konstytucyjnej operatora wniesionej po wydanym w powyższej sprawie niekorzystnym dla niego wyroku zarzucono, że art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. narusza zasadę równej ochrony praw majątkowych wyrażoną w art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP przez przyznanie posiadaczowi majątkowych praw

¹⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z 21.10.2011, sygn. IV CSK 133/11, OSNC 2012, Nr 5, poz. 62.

autorskich uprawnienia do uzyskania dodatkowego wzbogacenia w wysokości podwójnego wynagrodzenia niezależnie od wykazania poniesionej szkody. W tym kontekście podkreślono, że żaden inny podmiot praw nie dysponuje takim uprawnieniem, a w szczególności tego rodzaju ochrona nie została związana z prawem własności. W ocenie skarżącego za szczególnym potraktowaniem posiadaczy majątkowych praw autorskich nie przemawiają żadne istotne cechy wyróżniające ani żadne szczególne interesy tej grupy podmiotów, ani jakiegokolwiek wartości konstytucyjne, co również wiąże się z naruszeniem zasady równości wobec prawa (art. 31 ust. 1 Konstytucji RP). Zgodnie z argumentacją skargi naruszenia zasady równości można dopatrzeć się również po stronie naruszcyciela praw, który w porównaniu z innymi podmiotami ponoszącymi odpowiedzialność odszkodowawczą jest dyskryminowany, ponieważ ponosi odpowiedzialność mogącą przekraczać wysokość realnie wyrządzonej szkody. Jest to równoznaczne z nieuzasadnionym faworyzowaniem osób uprawnionych do ochrony majątkowych praw autorskich (*in concreto OZZ*), a w konsekwencji naruszeniem art. 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP.

Skarżący wskazał również na naruszenie przez analizowaną regulację zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), podnosząc, że nie spełnia ona żadnej z przesłanek ingerencji w sferę konstytucyjnych praw i wolności jednostki. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego ograniczenie praw i wolności powinno być przydatne do osiągnięcia założonych celów, niezbędne oraz nie może przekraczać koniecznego poziomu dolegliwości. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się, że przy ocenie niezbędności zaskarżonych ograniczeń konieczne jest udzielenie odpowiedzi na pytania: czy obowiązujące przepisy nie dawały już możliwości realizacji zamierzonego celu (w tym zakresie, w jakim był on konstytucyjnie legitymowany) oraz czy nie było możliwości wprowadzenia innych skutecznych instrumentów prawnych o mniejszym stopniu uciążliwości¹⁸. Ograniczenie praw i wolności musi też służyć interesom publicznym szczegółowo wymienionym w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Tymczasem, po pierwsze — zdaniem skarżącego — badany przepis nie ma przełożenia na ochronę interesu publicznego, o którym mowa wyżej. Po drugie, nie jest niezbędny do zrealizowania celu ochrony interesu majątkowego posiadacza praw autorskich, ponieważ do jego realizacji wystarczające jest przyznanie rekompensaty odzwierciedlającej realną wysokość szkody. Po trzecie, przepis nie zachowuje proporcji między niedogodnościami nakładanymi na naruszcyciela praw autorskich, a efektami w postaci zaspokojenia roszczeń uprawnionego. O ile bowiem naruszcyciel zostaje w sposób istotny obciążony dodatkowym zobowiązaniem, o tyle uprawniony nie uzyskuje jedynie rekompensaty, ale wzbogaca się kosztem tego ciężaru bez uzasadnionych przyczyn.

¹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30.10.2001, sygn. K 33/00, OTK 2001 nr 7, poz. 217.

Wzbogacenie uprawnionego kosztem naruszcyciela prowadzi do głównego argumentu krytyków analizowanej regulacji. Otóż forma zryczałtowanego odszkodowania, przyjęta w art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a., stanowi w istocie karę cywilną, a nie odszkodowanie¹⁹. W sposób szczególny taki charakter roszczenia ujawnia się, jeśli uwzględnić wspomniany wyżej wpływ winy na wysokość odszkodowania, charakterystyczny dla zasad wymiaru kary w prawie karnym oraz wyrażony w orzecznictwie pogląd, zgodnie z którym zasądzenie zryczałtowanego odszkodowania nie wymaga wykazania istnienia jakiegokolwiek szkody²⁰. Oznacza to, że trzykrotność stosownego wynagrodzenia może zostać zasądzona również wtedy, gdy uprawnionemu w rzeczywistości nie została wyrządzona żadna szkoda (a nie pomocniczo tylko wtedy, gdy szkoda została wyrządzona, ale nie ma możliwości wykazania jej wysokości).

W literaturze wyrażono również odmienny pogląd, zgodnie z którym, ze względu na oparcie odpowiedzialności za naruszenie praw autorskich na zasadzie winy konstrukcja roszczenia o zapłatę trzykrotności stosownego wynagrodzenia jest dopuszczalna. Zwolennicy tego stanowiska dostrzegają podobieństwo do kary umownej, której zastosowanie również nie wymaga wykazania szkody²¹. Odnotować trzeba jednak znamienne różnicę między roszczeniem o zapłatę kary umownej a roszczeniem o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia. O ile ta pierwsza konstrukcja jest zawsze wynikiem konsensusu stron i stosowana jest dobrowolnie, o tyle druga jest instytucją stosowaną wobec naruszcyciela niezależnie od jego woli. Co więcej, omawiane roszczenie w praktyce często kierowane jest przed podmiot silniejszy do słabszego (np. przez organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, które są wyspecjalizowanymi podmiotami w zakresie ochrony praw autorskich, przeciwko drobnym przedsiębiorcom, jedynie ubocznie korzystającymi z chronionych utworów).

Wątpliwości konstytucyjne skarżącego wzbudził także automatyzm stosowania zryczałtowanego odszkodowania, pozbawiający sąd możliwości miarkowania jego wysokości (co może być też przejawem penalnego, a nie cywilnego charakteru analizowanej instytucji). Istotnie bowiem, w świetle analizowanej regulacji uprawniony musi jedynie wykazać fakt naruszenia majątkowych praw autorskich (co uprawnia do zasądzenia dwukrotności stosownego wynagrodzenia) oraz ewentualnie winę naruszającego prawa (co uprawnia do zasądzenia trzykrotności stosownego wynagrodzenia). Nie jest konieczne analizowanie jakichkolwiek innych elementów, co czyni powyższy system nieelastycznym na okoliczności

¹⁹ Por. literatura wskazana w przypisie 16.

²⁰ Tak wyrok Sądu Najwyższego z 8.03.2012, sygn. V CSK 102/11, LEX nr 1213427; odmienny pogląd wyrazili J. Barta i R. Markiewicz [w:] *idem*, *Prawo...*, s. 287.

²¹ P. Bogdalski, *op. cit.*, s. 124.

konkretnych stanów faktycznych²². Obrona przed zasądzeniem wielokrotności stosownego wynagrodzenia — pomijając oczywiście zarzut braku naruszenia majątkowych praw autorskich — może być realizowana w zasadzie wyłącznie w oparciu o zarzut nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.). W praktyce jest to skuteczne tylko w bardzo szczególnych okolicznościach²³ i z tego powodu nie może być uznane za wystarczającą ochronę²⁴.

Trybunał Konstytucyjny podzielił stanowisko skarżącej, uznając, że zaskarżony przepis narusza zasadę proporcjonalności i stanowi przejaw zbyt daleko idącej ingerencji w wolność majątkową sprawcy czynu niedozwolonego. Chociaż Trybunał Konstytucyjny zgodził się co do zasady z możliwością stosowania roszczeń ryczałtowych w obszarze prawa autorskiego, za czym przemawia wspomniana specyfika tej gałęzi prawa, to jednak stwierdził, że zryczałtowane odszkodowanie nie powinno ulec całkowitemu oderwaniu od realnej wysokości szkody. Odrywając się od realnej wysokości szkody, roszczenie to zamienia się w zbyt dotkliwą dla naruszydźciela praw sankcję, nieproporcjonalnie obciążającą jego majątek²⁵.

Kwestia konstytucyjności przepisu stanowiącego podstawę zasądzenia dwukrotności stosownego wynagrodzenia

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego powinien skłonić ustawodawcę do zniewielizowania przepisu art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a. nie tylko przez wyeliminowanie tej jego części, której niekonstytucyjność została jednoznacznie przesądzona, lecz także części, w której przepis pozwala na zasądzenie dwukrotności stosownego wynagrodzenia. Za niekonstytucyjnością zasądzenia dwukrotności stosownego wynagrodzenia przemawiają bowiem dokładnie te same argumenty, co za niekonstytucyjnością zasądzenia trzykrotności stosownego wynagrodzenia. Również to roszczenie stanowi przejaw niekonstytucyjnego uprzywilejowania posiadaczy majątkowych praw autorskich i stwarza ryzyko nieuzasadnionego wzbogacenia się kosztem naruszydźciela. Uprawnienie to też nie służy realizacji żadnego interesu publicznego wymienionego w art. 31 ust. 3

²² W szczególności, wbrew temu, co zarzuca Prokurator Generalny w odpowiedzi na skargę konstytucyjną, nie jest konieczne wykazywanie przez uprawnionego np. skali bezprawnego korzystania z utworów (por. stanowisko Prokuratora Generalnego w sprawie SK 32/14, s. 32).

²³ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.06.2003, sygn. V CKN 411/01, OSNC 2004, nr 9, poz. 144.

²⁴ Brakuje podstaw do miarkowania odszkodowania w oparciu o art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 485 k.c., ponieważ przepisy te dotyczą kar ustawowych za nienależyte wykonanie zobowiązań umownych, a nie odpowiedzialności za czyn niedozwolony.

²⁵ Na podstawie komunikatu prasowego dostępnego na stronie internetowej Trybunału Konstytucyjnego pod adresem <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/komunikaty-prasowe/komunikaty-po/art/8390-prawo-autorskie-ochrona-majatkowych-praw-autorskich-odszkodowanie/> (dostęp: 27.06.2015).

Konstytucji RP, a jego brak nie pozbawia ochrony prawnej posiadaczy majątkowych praw autorskich.

Można zaproponować nowe brzmienie art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b p.a., zgodnie z którym uprawniony może domagać się naprawienia wyrządzonej szkody „[...] poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej stosownemu wynagrodzeniu, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu”. Takie sformułowanie przepisu ograniczy ryzyko wydania kolejnego wyroku stwierdzającego niekonstytucyjność analizowanego przepisu w zakresie pozwalającym na dochodzenie dwukrotności stosownego wynagrodzenia, a w konsekwencji późniejszego wznawiania postępowań, w których taką dwukrotność zasądzono. Biorąc pod uwagę popularność ryczałtowego odszkodowania, z pewnością ustabilizuje to na przyszłość stosunki prawne w obszarze prawa autorskiego.

Zmiana taka jest konieczna ze względu na potrzebę wyeliminowania roszczenia o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia, które jako świadczenie oderwane od rzeczywistej wysokości szkody i w praktyce często przewyższające wysokość szkody prowadzi do wzbogacenia się posiadaczy majątkowych praw autorskich kosztem naruszcycieli tych praw. Nowelizacja taka doprowadzi również do zaprzestania negatywnych praktyk, polegających na wykorzystywaniu roszczenia o zapłatę wielokrotności stosownego wynagrodzenia jako rodzaju groźby kierowanej na etapie przedsądowym przez posiadaczy praw autorskich wobec ich naruszcycieli. Co więcej, regulacja taka będzie w pełni realizowała wymagania dyrektywy 2004/48/WE, zgodnie z którą odszkodowanie za naruszenie majątkowych praw autorskich powinno odpowiadać rzeczywistemu uszczerbkowi, jaki poniósł podmiot uprawniony, i nie może przybierać formy kary.

Nie można zgodzić się z zarzutem, że zaproponowana zmiana sprzyjać będzie naruszeniom praw autorskich, ponieważ naruszcyciel ryzykować będzie jedynie koniecznością uiszczenia opłaty licencyjnej²⁶. Stwierdzenie takie pomija fakt, że zryczałtowane odszkodowanie jest instrumentem mającym jedynie minimalizować trudności w wykazywaniu wysokości szkody. Nadal jednak podstawową funkcją świadczenia indemnizacyjnego jest funkcja kompensacyjna (art. 361 § 2 k.c.) i powinna ona dominować nad funkcją prewencyjną i represyjną, a nie odwrotnie. Nie można zapominać, że uprawniony może dochodzić wielokrotnie wyższego odszkodowania, jeśli — tak jak wszyscy inni poszkodowani czynami niedozwolonymi — wykaże na zasadach ogólnych wysokość doznanej szkody.

²⁶ Argument taki podniósł Sąd Najwyższy w wyroku z 21.10.2011, sygn. IV CSK 133/11, *Legalis*. Z uzasadnienia: „Ograniczenie go [zryczałtowanego odszkodowania — przyp. aut.] do równowartości hipotetycznego wynagrodzenia oznaczałoby, że sytuacja naruszcyciela ostatecznie nie różniłaby się od położenia tego, kto korzystał z cudzego prawa na podstawie umowy, gorsza byłaby jedynie sytuacja uprawnionego, zmuszonego do poszukiwania i ustalenia naruszcyciela, a następnie do ubiegania się o odszkodowanie. Taki stan sprzyja naruszeniom praw wyłącznych i osłabia ochronę praw własności intelektualnej”.

Uprawniony niezależnie może też domagać się m.in. wydania uzyskanych przez naruszcyciela korzyści (art. 79 ust. 1 pkt 4 p.a.), których wysokość może ustalić przy wykorzystaniu wielu instrumentów prawnych (m.in. roszczenia informacyjnego²⁷ czy uzyskania wglądu w toku właściwego postępowania sądowego do dokumentów księgowych pozwanego²⁸). Funkcje represyjne i prewencyjne są natomiast realizowane przepisami karnymi służącymi bezpośrednio do tych celów (art. 115 i nast. p.a.).

Podsumowanie

W kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego (sygn. SK 32/14) ustawodawca powinien uchylić przepis stanowiący podstawę roszczenia o zapłatę dwukrotności lub trzykrotności stosownego wynagrodzenia jako zryczałtowanego odszkodowania za naruszenie majątkowych praw autorskich. Zryczałtowane odszkodowanie powinno być ograniczone tylko do jednokrotności stosownego wynagrodzenia na wzór rozwiązań ustawy — Prawo własności przemysłowej.

Bibliografia

- Barta J., Markiewicz R., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 1995.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2013.
- Bogdalski P., *Środki ochrony majątkowych praw autorskich oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków 2003.
- Ferenc-Szydłoko E., *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Gadek B., *Szkoda wyrządzona czynem nieuczciwej konkurencji. Zagadnienia wybrane*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora A. Szpunara*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004.
- Kaliński M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo zobowiązań — część ogólna*, red. A. Olejniczak, t. 6, Warszawa 2014.
- Machała W., *Specyfika roszczenia odszkodowawczego z art. 79 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „*Studia Iuridica*” XLVII, 2007.
- Nowińska E., Promińska U., Szczepanowska-Kozłowska K., *Własność przemysłowa*, Warszawa 2014.
- Sołtysiński S., Nowicka A., *Uwagi o projekcie ustawy wdrażającej dyrektywę 2004/48/WE w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej*, „*Kwartalnik Prawa Prywatnego*”, 2006, z. 4.
- Tischner A., *Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych i zabezpieczenie roszczeń z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych*, [w:] *Prawo mediów*, z. 97, red. J. Barta et al., Warszawa 2008.
- Tischner A., Targosz T., *Dostosowanie polskiego prawa własności intelektualnej do wymogów prawa wspólnotowego. Uwagi na tle projektu z dnia 24 maja 2006 r. ustawy o zmianie ustawy o prawie*

²⁷ Art. 80 ust. 1 pkt 2 p.a.

²⁸ Art. 248 § 1 k.p.c.

autorskim i prawach pokrewnych oraz zmianie innych ustaw, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej”, z. 97, red. A. Matlak, Kraków 2007. Żerański P., *Granica rygoryzmu roszczeń czysto majątkowych w ochronie majątkowych praw autorskich*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 8.

Flat rate compensation for copyright infringement in the context of the Constitutional Tribunal's judgment of 23 June 2015 (file no. SK 32/14)

Summary

In the context of the judgment of the Constitutional Tribunal (Trybunał Konstytucyjny, file no. SK 32/14), the legislator should repeal the regulation which forms the basis of the claim for payment double or triple the amount of respective remuneration as a form of flat rate compensation for copyright infringement. Flat rate compensation should be limited only to the single amount of respective remuneration like in the Industrial Property Law.